

UFRS 9 ve BEKLENEN KREDİ ZARARLARI MODELİ*

Yrd. Doç. Dr. Müge SALTOĞLU**

Muhasebe Bilim
Dünyası Dergisi
Mart 2016; 18 (1); 51-66

ÖZ

Banka bilançosundaki en önemli varlık kalemi olan kredilerin değerinin doğru belirlenmesi bankacılık sisteminin sağlıklı işleyişi açısından önemlidir. Kredilerin bilançodaki değerinin belirlenmesi de kredi zararları için nasıl ve ne zaman karşılık ayrılacağına bağlıdır. Yakın geçmişte yaşanan finansal kriz çerçevesindeki banka iflasları ve bu iflasların ekonomik bedeli, dikkatleri bir kez daha bu konuya yöneltmiştir. Konuya ilişkin muhasebe standardı UMS 39, kredi zararlarının muhasebeleştirilmesini geciktirerek krizi tetiklediği gerekçesiyle yoğun eleştirilere maruz kalmıştır. Sonuç olarak, Uluslararası Muhasebe Kurulu karşılık ayırma konusunu yeniden ele almak zorunda kalmış ve UMS 39'un yerine yeni bir standart geliştirmiştir. UFRS 9 olarak anılan bu standart 2018 yılında yürürlüğe girecektir. Bu çalışmada UFRS 9'un yeni değer düşüklüğü yaklaşımı olarak adlandırabileceğimiz beklenen kredi zararları modeli değerlendirilecektir .

51

Anahtar Kelimeler: UFRS 9, Finansal Krizler, Kredi Zararları

JEL Sınıflandırması: G01, G21, G38

IFRS 9 and THE EXPECTED CREDIT LOSS MODEL

ABSTRACT

A correct valuation of loans, the largest asset class on on banks' balance sheets, is critical for the resilience of the banking system. A sound valuation of loans on the balance sheet is closely linked with the provisioning approach adopted as well as its timing. This topic has once more attracted attention with bank failures and their cost to economy during the recent financial crisis. IAS 39, the related accounting standard, has been severely criticized for aggravating the financial crisis by delaying the recognition of loan losses. Finally, the International Accounting Standards Board has been compelled to review the issue of provisioning and thereby developed a new standard, IFRS

* Makale gönderim tarihi: 23.01.2015; kabul tarihi: 12.02.2016

** Marmara Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İngilizce İşletme Bölümü, msaltoglu@marmara.edu.tr

9, to replace IAS 39. The new standard is going to be effective in 2018. This paper examines the expected loss approach of IFRS 9 regarding provisioning.

Keywords: IFRS 9, Financial Crisis, Loan Losses

JEL Classification: G01, G21, G38

1.GİRİŞ

Bankacılık faaliyetlerinin tarihi gelişim sürecinde, bankaların kısa vadeli kurumsal kredilerden uzun vadeli ipotek kredilerine yönelmesi bir dönüm noktası olmuştur. Vadenin uzaması kredilerin faiz oranlarındaki değişikliklere hassasiyetini artırmış ve kredilerin bilançoda hangi değerle gösterileceği konusu önem kazanmıştır.

Kredi değerlemesi konusunda en önemli sorunlardan biri muhasebe bakış açısı ile düzenleyici otoritenin önceliklerinin örtüşmemesidir. UFRS'ye göre finansal raporlama yapan ülkeler kredi zararlarının muhasebeleştirilmesi konusunda hem UMS 39 hem de uluslararası bankacılık faaliyetlerini düzenleyen Basel Uzlaşısı'na göre hareket etmek durumundadır. UMS 39'a göre, kredi zararları kredi kalitesinde herhangi bir bozulma tespit edilmeden kaydedilmemektedir. Basel Uzlaşısı doğrultusunda hareket eden düzenleyici otoritenin(ülkemizde BDDK) önceliği ise bankaların sermaye yapısını güçlendirerek banka iflasları ve finansal krizleri önlemektir. Bu nedenle, mümkün olduğunca ihtiyatlı bir yaklaşım benimsemiştir. İhtiyatlılıktan kasıt kredi zararları muhasebeleştirilirken kredilerin kalitesinde bir bozulma meydana gelmesini beklemeksizin, gelecekte oluşabilecek zararları dikkate alarak karşılık ayrılmasıdır. Diğer bir deyişle, sağlam krediler üzerinden de yeterince karşılık ayrılmalıdır.

Öte yandan, muhasebe standartları oluşturulurken finansal tabloların şeffaflığı ilkesi doğrultusunda hareket edilmektedir. Kredi zararları için karşılık ayırmanın şartı kredi kalitesinde bir bozulma olduğuna dair bir kanıt bulunmasıdır. Karşılık ayırırken geçmişe dayanarak hareket eden bu bakış açısının mantığı, sağlam krediler üzerinden geliş güzel karşılık ayırarak kar manipülasyonu yapılmasını önlemektir. UMSK'nın kredi zararlarına ilişkin standardı olan UMS 39 'un da bu mantık çerçevesinde geliştirilmiştir.

Uygulamaya girdiği günden beri pek çok tartışmaya konu olan UMS 39, özellikle bilançosunda ağırlıklı olarak finansal varlıklar barındıran

bankalar açısından sorun yaratmış ve finansal tabloların şeffaflığını olumsuz yönde etkilemiştir. Ayrıca, 2007-2009 yıllarında yaşanan finansal krizi kredi zararlarının muhasebesini geciktirerek döngüsellığı artırdığı ve krizi derinleştirdiği gerekçesiyle hem akademik çevreler, hem de düzenleyici otoritelerin eleştirisine maruz kalmıştır(Laux ve Leuz 2010). Nihayet 2009 yılındaki G20 zirvesinde bu konuda bir adım atılması gerektiğine ilişkin karar alınmış ve böylece UMSK yeni bir standart oluşturmak üzere harekete geçmiştir. Çeşitli aşamalar geçirdikten sonra 2014 yılında son haline kavuşan UFRS 9, 2018 yılında uygulanmaya başlayacaktır. UFRS 9, hem UMS 39'un yaratmış olduğu sorunları ortadan kaldırmayı hem de kredi zararları muhasebesini Basel Uzlaşısı ile uyumlu hale getirmeyi amaçlamaktadır.

2.UMS 39'A İLİŞKİN SORUNLAR

İçerisinde barındırdığı çelişkiler ve uygulamayı güçleştiren karmaşık yapısı nedeniyle sürekli eleştirilere maruz kalan UMS 39, finansal varlık ve yükümlülüklerin kaydedilmesi ve ölçülmesine ilişkin ilkeleri ortaya koyan bir standarttır. Bunun yanısıra, finansal araçların sınıflandırılması, değer düşüklüğüne ilişkin uygulamalar ve riskten korunma muhasebesi kuralları yine bu standart kapsamında ele alınmaktadır.

UMS 39, gerçekleşen zarar modeline dayanmaktadır. Bir finansal varlık muhasebe kayıtlarına geçtikten sonra bu varlıkla ilgili değer düşüklüğü oluştuğuna dair tarafsız bir kanıt (objective evidence) olmadığı takdirde değer düşüklüğü kaydı yapılmamaktadır(IAS39.58). Diğer bir deyişle, krediler temerrüte düşmeden önce beklenen zararın muhasebeleştirilmesi sözkonusu değildir.

Gerçekleşmiş kredi zararları yaklaşımı, gizli rezerv yaratarak kötü zamanlarda karı artırma biçiminde kar yönetimi yapılmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Bu mantıkla hazırlanmış olan UMS 39'a göre, kredilerin temerrüte düşeceğine dair bir kanıt yoksa karşılık ayırmak mümkün değildir. Buna karşılık, kredi zararlarının muhasebeleştirilmesini geciktirmek de zararın ertelenmesi şeklinde kar yönetiminin başka bir biçimine sebep olmaktadır(Tong 2015, 2).

Gerçekleşmiş kredi zararları yaklaşımının bir başka önemli sakıncası döngüsellığı artırmasıdır. Döngüsellik kavramına göre kredi

zararları ekonominin iyi olduğu zamanlarda azalmakta, kötüye gittiğinde artmaktadır. Ekonomik koşulların bozulduğu dönemlerde kredi zararlarının artması karlılığı ve banka sermayesini azaltmaktadır. Bu durumda bankalar sermaye yeterliliği gibi yasal gereksinimleri karşılayabilmek için kredi musluklarını kısmak zorunda kalmaktadır. Böylece ekonomik koşullar daha da kötüye gitmektedir. Diğer bir ifadeyle, kredi zararları zamanında muhasebeleştirilmezse ekonomik koşullar bozulduğunda bankalar daha fazla karşılık ayırmak zorunda kalmaktadır. Böylece sermayesi azalan bankaların yeni krediler verme olanağı kısıtlanmakta ve döngüsellik şiddetlenmektedir (Beatty ve Liao 2011).

UMS 39'a göre kredi zararlarının kesin kanıt olmadan kaydedilememesi dönemsellik ilkesiyle de bağdaşmamaktadır. Faiz getirisi kredinin vadesi süresince muhasebeleştirilirken değer düşüklüğünün ancak temerrüt gerçekleştiğinde kaydedilmesi dönemsellik ilkesiyle çelişmektedir.

UMS 39'la ilgili bir başka sorun finansal varlıklarda değer düşüklüğünün finansal varlığın ne şekilde sınıflandırıldığına bağlı olarak tespit edilmesidir. Finansal varlık, vadeye kadar elde tutulan, satılmaya hazır, gerçeğe uygun değer farkı kar zarara aktarılan finansal varlıklar, veya kredi ve alacaklar şeklindeki sınıflandırmalardan hangisine dahil edilmişse değer düşüklüğü ona göre farklı bir biçimde belirlenmektedir. Bunun sakıncası, benzer finansal varlıklara ilişkin değer düşüklüğünün sınıflandırmaya bağlı olarak farklı biçimde muhasebeleştirilmesidir.

Bankaların kredi taahhütleri ve finansal garantilere ilişkin zararları ise genellikle UMS 37'ye göre muhasebeleştirilmektedir. Kredi riski normal kredilerinkinden farklı bir biçimde değerlendirilmeyen bu varlıkların muhasebe açısından farklı standartlara tabi olması uygulamada zorluk yaratan bir başka unsurdur.

3.UFRS 9'UN GETİRDİĞİ YENİLİKLER

Tamamlanması yaklaşık beş yıl süren UFRS 9'un son hali 2014 yılının temmuz ayında UMSK tarafından açıklamıştır. Finansal araçların sınıflandırılması ve ölçümü, değer düşüklüğü ve riskten korunma muhasebesini farklı bölümler halinde ele alan bu standart, hem UMS 39 hem de UFRS 9'un eski versiyonlarının yerini alacaktır.

UFRS 9'un kapsamında olan konular, finansal varlık ve yükümlülüklerin sınıflandırılması, ölçümü, bilanço dışına alınması ile değer düşüklüğü ve riskten korunma muhasebesidir. Makalemizin merkezinde yer alan değer düşüklüğü konusu ile doğrudan bağlantılı olması nedeniyle bir sonraki kısımda UFRS 9 kapsamında finansal varlıkların sınıflandırılması tartışılacaktır. Konumuz dışında kaldığı için standartın riskten korunma muhasebesine ilişkin kısmına değinilmeyecektir.

UFRS 9, UMS 39'un sorunlu taraflarını ortadan kaldırarak bankaların kredi riski yönetimi uygulamaları ile kredi zararlarının muhasebesini uyumlu hale getirmeyi hedeflemektedir. Bu hedef doğrultusunda kredi zararları geçmiş olaylar, mevcut koşullar ve geleceğe ilişkin tahminlere dayanan geniş bir bilgi yelpazesi çerçevesinde belirlenmektedir(Novotny-Farkas 2015).

3.1.Finansal Varlıkların Sınıflandırılması

Standartın sınıflandırma ve ölçüm kısmında finansal varlıkların nasıl muhasebeleştirileceği ve değerlerinin nasıl belirleneceği ele alınmaktadır. UFRS 9, karma değerlendirme modeline sadık kalarak bazı varlıkların gerçeğe uygun değer, bazılarının itfa edilmiş maliyetle değerlemesini benimsemiştir. UFRS 9, UMS 39'un kriz döneminde çokça eleştirilen finansal varlıklara ilişkin dörtlü sınıflandırmasını üçe indirgemıştır. Böylece, finansal varlıklara ilişkin 'vadeye kadar elde tutulan varlıklar,' 'satılmaya hazır finansal varlıklar', 'gerçeğe uygun değer farkı kar zarara aktarılan finansal varlıklar' ve 'kredi ve alacaklar' şeklindeki sınıflandırmalar ortadan kaldırılmıştır. Bunun yerine finansal varlıkların 'itfa edilmiş maliyet' 'gerçeğe uygun değer farkları kar zarara yansıtılan' ve 'gerçeğe uygun değer farkı diğer kapsamlı gelir tablosuna yansıtılan' şeklinde sınıflandırılması kuralı getirilmiştir(IFRS 9, par.4.1).

Finansal varlığın bu üç sınıflandırmadan hangisine dahil edileceği iki kritere bağlanmıştır. Bunlardan birincisi nakit akış özelliği testi, ikincisi ise iş modeli testidir. Sözleşmeye bağlı nakit akış özellikleri testi, finansal varlığa ilişkin belirli tarihlerdeki nakit akışlarının yalnızca anapara ve faizden ibaret olup olmadığını belirlemektedir. Nakit akış özelliği testini geçemeyen varlıklar, iş modeli testine tabi tutulmaksızın gerçeğe uygun değerlendirme farkı kar zarara yansıtılan varlık şeklinde sınıflandırılmaktadır(IFRS 9, par.4.1.2).

İş modeli testi, işletmenin amacının finansal varlığı vadesinden önce satarak kazanç sağlamak mı, yoksa sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil etmek mi olduğunu belirlemek için yapılmaktadır. UFRS 9'un ortaya koyduğu yeni bir kavram olan iş modeli, işletme varlıklarının kullanım amaçlarına ve işletmenin yapısına uygun bir biçimde muhasebeleştirilmesini hedeflemektedir. Özet olarak, işletmenin finansal varlıkları ne şekilde yönettiğini ifade etmektedir(IFRS 9, par.4.1.2A).

Krediler gibi sözleşmeye bağlı anapara ve faizden oluşan nakit akışı sağlamak amacıyla elde tutulan borç esaslı finansal araçlar genellikle itfa edilmiş maliyetle değerlendirilmektedir(IFRS 9, par.4.1.2C). Diğer bir ifadeyle, itfa edilmiş maliyetle değerlendirilmesi için varlığa ilişkin nakit akışlarının anapara ve faizden ibaret olması ve varlığın sözleşmeye bağlı nakit akışlarını tahsil amacıyla elde tutuluyor olması gereklidir.

İş modeli gereği işletme finansal varlıkları hem sözleşmeye bağlı faiz ve anapara tahsilatı, hem de satış için elde tutuyorsa bilançoda gerçeğe uygun değerle göstermek zorundadır. Bilanço tarihinde ortaya çıkan gerçeğe uygun değer farkları ise kapsamlı gelir tablosuna yansıtılmalıdır (IFRS 9, par. 4. 1.4A). İş modeli yukarıdaki iki sınıflandırmanın da dışında kalıyorsa, finansal varlıklar gerçeğe uygun değerle değerlendirilmeli, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değer farkları doğrudan gelir tablosuna yansıtılmalıdır(IFRS 9, par.4.1.5).

UFRS 9 bu kurallara iki istisna tanımıştır. Birincisi, bazı finansal varlıkların itfa edilmiş maliyetle sınıflandırılmaları mümkün olduğu halde bu varlıklara gerçeğe uygun değerle değerlendirme seçeneği sunulmuştur(IFRS 9, par.4.1.5). Buna örnek olarak, sabit faizli bir kredinin faiz swap anlaşması ile riskten korunması işlemi gösterilebilir. Faiz swap anlaşması gerçeğe uygun değerle değerlendirilirken riskten koruduğu kredinin itfa edilmiş maliyetle değerlendiriliyor olması muhasebe açısından uyumsuzluk yarattığı için böyle bir seçenek sunularak her ikisinin de gerçeğe uygun değerle muhasebeleştirilmesi imkanı tanınmıştır.

İkinci istisna, özkaynağa dayalı finansal varlıklarla ilgilidir. Normalde hisse senetleri gibi özkaynağa dayalı finansal varlıklar için faiz ve anapara ödemeleri şeklinde sözleşmeye bağlı nakit akışları söz konusu olmadığı için bunlar gerçeğe uygun değerle değerlendirilmekte, bilanço tarihindeki gerçeğe uygun değer farkları ise kar zarara

yansıtılmaktadır. Standart, bir istisna olarak alım satım amacıyla elde tutulmayan özkaynağa dayalı bir finansal varlığa ilişkin gerçeğe uygun değer farklarını diğer kapsamlı gelire yansıtma şeklinde geri dönüşü olmayan bir tercih hakkı sunmuştur(IFRS 9, par.5.7.5). UMS 39'dan farklı olarak, bu şekilde sınıflandırılan bir finansal varlık satıldığı takdirde diğer kapsamlı gelir hesabındaki gerçeğe uygun değer farklarının kar zarara aktarılması mümkün olmayacaktır(recycling).

UFRS 9, finansal varlıklara ilişkin sınıflandırmanın değiştirilmesini ciddi bir biçimde kısıtlamıştır. Finansal varlıklara ilişkin sınıflandırmalar bu varlıkların ilk kaydedildiği tarihte gerçekleşecektir. Başlangıçta yapılan sınıflandırmanın değiştirilmesi ancak işletmenin iş modelinde bir değişiklik olması halinde mümkündür(IFRS 9, par.4.4.1).

3.2. Değer Düşüklüğü: Genel Model

UFRS 9'a göre değer düşüklüğüne uğramış varlıklar üzerinden ne şekilde karşılık ayrılacağı bazı istisnalar hariç genel model kapsamında belirlenmektedir. Beklenen kredi zararları modeli finansal varlığın kredi kalitesindeki bozulma ya da iyileşme trendini sürekli olarak finansal tablolara yansıtmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, geçmiş olayların yanısıra halihazırdaki koşullar ve geleceğe ilişkin ve dayanağı olan tahminler bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Beklenen kredi zararları için ayrılacak karşılık miktarı, varlığın muhasebe kayıtlarına geçirildiği günden itibaren kredi kalitesindeki bozulma, diğer bir deyişle kredi riskindeki artış düzeyine göre belirlenecektir.

UFRS 9'un beklenen kredi zararları modeli esas olarak iki tür finansal varlığa uygulanmaktadır. Birincisi, itfa edilmiş maliyet ile değerlendirilen, ikincisi de gerçeğe uygun değerlendirme farkı diğer kapsamlı gelire yansıtılan finansal varlıklardır. UFRS 9 kapsamında bu finansal varlıklar şunlardır(IFRS 9, par.5.5.1):

- İtfa edilmiş maliyetle değerlendirilen krediler ve diğer borç esaslı finansal varlıklar
- Gerçeğe uygun değer farkları diğer kapsamlı gelire yansıtılan krediler ve diğer borç esaslı finansal varlıklar
- Ticari alacaklar
- UMS 17 kapsamındaki finansal kiralama alacakları
- UFRS 17 kapsamındaki kontrat varlıkları

- Gerçeğe uygun değer farkları kar zarara yansıtılmayan kredi taahhütleri ve finansal garanti sözleşmeleri

UMS 39'a göre finansal varlıklara ilişkin değer düşüklüğü kaydı, bu varlıkların sınıflandırılma şekline göre yapılmaktadır. Değer düşüklüğünün varlıkların sınıflandırma biçimine göre (vadeye kadar tutulan, satılmaya hazır, vs.) değişiklik göstermesi standartın çok eleştirilen yönlerinden biridir. Ayrıca, kredi taahhütleri ve finansal garantiler başka bir standart kapsamındadır (IAS 37). Bankalar verdikleri kredilerle portföylerindeki borç esaslı varlıkların kredi riskini, kredi taahhütleri ve finansal garantilerin kredi riski ile aynı biçimde yönetirken bunların farklı muhasebe kurallarına tabi olması uygulamada güçlük yaratmıştır. Bu sorunu ortadan kaldırmak için UFRS 9 kapsamındaki tüm finansal varlıklara uygulanmak üzere tek bir değer düşüklüğü modeli geliştirmiş ve finansal varlıklar üzerinden ayrılacak karşılıkları finansal varlıkların sınıflandırma biçimine bağlı olmaktan çıkartmıştır.

UFRS 9'a göre kredi zararları finansal varlığın muhasebe kayıtlarına geçtiği ilk günden itibaren belirlenmelidir. Bu bağlamda, finansal varlıklar üç kredi riski seviyesinden birine göre sınıflandırılmak zorundadır. Diğer bir ifadeyle kredi riski üç safhaya ayrılmıştır. Böylece faiz getirisiyle kredi zararlarını kredinin ömrü boyunca dönemsellik ilkesi doğrultusunda birbiriyle karşılaştırmak mümkün olacaktır.

Bu üç safhaya değinmeden önce beklenen zarar ve bununla ilişkili bazı kavramları açıklamakta yarar vardır. Beklenen zarar, temerrüt ihtimali ile ağırlıklandırılmış zarardır ve aşağıdaki gibi hesaplanır:

Beklenen zarar(BZ)= Temerrüt oranı(TO) x Temerrüt Halinde Kayıp(THK) x Risk Bakiyesi(RB)

Formüldeki temerrüt oranı, kredinin geri ödenmeme ve temerrüte düşme olasılığıdır. Temerrüt halinde kayıp (LGD), kredinin temerrüde düşmesi halinde tahsilat oranını ifade eder (1 – Geridönüş Oranı). Risk bakiyesi ise riske maruz toplam bakiyeyi ifade eder.

Örnek:

X işletmesi Y Bankasından 10 milyon TL kredi almıştır (risk bakiyesi). İşletme aldığı krediye karşılık 3 milyon TL nakit teminat vermiştir. X işletmesinin temerrüt oranı 0,99 olarak belirlenmiştir. X işletmesi temerrüte düştüğü takdirde Y Bankası, karşılığında teminat aldığı 3 milyon TL'nı kurtaracak ve böylece temerrüt halinde kayıp 7.000.000 TL olacaktır. Bu durumda beklenen zarar şu şekilde hesaplanır(www.riskarticles.com/expected-loss):

Beklenen Zarar = Temerrüt Oranı x THK x Risk Bakiyesi

BZ = 0,99 x 0,70 x \$10.000.000

BZ = 6.930.000 TL

3.2.1.Kredi Riski Safhaları –Karşılık Ayırma İşkisi

Risk düzeyi en düşük olan ilk safhada, finansal varlığın kredi riski düşük düzeydedir. Bu kademede on iki aylık bir döneme ilişkin beklenen kredi zararı için karşılık ayrılmalıdır(IFRS 9, par.5.5.5). 12 aylık beklenen kredi zararı, kredinin ömrü boyunca gerçekleşmesi beklenen zararın belirli bir olasılıkla ağırlıklandırılıp 12 aya tekabül eden kısmın hesaplanmasıdır. 12 ay için temerrüt oranı x kredinin tüm ömrü için temerrüt halinde kayıp olarak ifade edilebilir. Yukarıdaki örnek için 12 aylık temerrüt oranı 0,35 olsa 12 aylık beklenen kredi zararı :

$0,35 \times 0,70 \times 10.000.000 \text{ TL} = 2.450.000 \text{ TL}$ olacaktır.

12 aylık kredi zararının belirlenmesi ilgili dönemin faiz gelirinin olduğundan fazla görünmesini engellemektedir. Faiz gelirinin yanısıra 12 aylık kredi zararının muhasebeleştirilmesi dönemsel ilkesi ile uyum sağlamaktadır.

Kredi riskinin düşük olduğu birinci safhada faiz geliri kredinin brüt defter değeri üzerinden hesaplanır. Brüt defter değeri, kredinin beklenen zarar karşılığı düşülmemiş halidir.

Finansal varlığın kredi kalitesinde önemli bir bozulma olduğu takdirde ikinci safhaya aktarılmalıdır. Bu aşamada artık 12 aylık değil, kredinin ömrü boyunca beklenen zarar için karşılık ayrılır(IFRS 9, par.5.5.3,5.5.5). Kredinin ömrü boyunca beklenen kredi zararları şu şekilde ifade edilebilir:

kredinin tüm ömrü için temerrüt oranı x kredinin tüm ömrü için temerrüt halinde kayıp

Bu aşamada faiz geliri ise brüt defter değeri üzerinden hesaplanmaya devam edilir.

Finansal varlığın temerrüte düşmesi halinde sözleşmeye bağlı nakit akışları tahsil edilemiyorsa finansal varlık üçüncü kademeye transfer edilmelidir(IFRS 9, Appendix A). Faiz geliri artık itfa edilmiş maliyet üzerinden hesaplanmalıdır.

Görüldüğü gibi, ilk iki safhada faiz geliri değer düşüklüğünden ayrı tutulmaktadır. Üçüncü safhada ise, temerrüt halinde dahi faiz geliri kaydedilmesi UFRS 9'un getirdiği bir yeniliktir. Kredi kalitesinde iyileşme olan finansal varlıklar tekrar birinci kademeye aktarılabilir.

Örnek :

Tong (2015)'den uyarlanan bu örnekte Y Bankası 1.01.2005 tarihinde bir müşterisine on yıl vadeli, 1.000.000 TL tutarında kredi vermiştir. Faiz oranı yıllık %6 olup her yılın sonunda ödenecektir. Bu krediye ilişkin ömür boyu beklenen kredi zararı 250.000 TL olarak belirlenmiştir. Başlangıçta kredi riski düşük olduğu için bir yıllık kredi zararı hesaplanırken temerrüt oranı %1 olarak tahmin edilmiştir. Bu durumda bir yıllık beklenen kredi zararı 2.500 TL olarak hesaplanmıştır(250.000x0,01).

----- 1.01.2005-----		
Krediler		1.000.000
	Kasa	1.000.000
-----1.01.2005-----		
Karşılık Giderleri		2.500
	Karşılıklar	2.500
-----	-----	

Birinci yılın sonunda, kredi kalitesinde önemli bir bozulma olmamışsa, yine kredinin riski düşük kabul edilecek ve 12 aylık beklenen kredi zararı kaydedilecektir. Örneğimizde kredi riskinin çok küçük bir artış göstererek %1,5'e çıktığını varsayalım. Bu durumda bir yıllık beklenen kredi zararı 250.000 TL x 0,015 = 3.750 TL olacak ve şu şekilde kaydedilecektir:

UFRS 9 Ve Beklenen Kredi Zararları Modeli

-----31.12.2005-----

Karşılık Giderleri	1.250
Karşılıklar	1.250
(3.750-2.500)	

Birinci yıl için faiz geliri $1.000.000 \times 0,06 = 60.000$ TL olacaktır.

İkinci yılın sonunda kredi kalitesinde önemli bir bozulma olmuş ancak henüz zarar gerçekleşmemiştir. Bu durumda artık bir yıllık değil, ömür boyu beklenen kredi zararları kaydedilmelidir. Kredinin vadesine kadar kalan süre için beklenen zarar 100.000 TL olarak tahmin edilmiştir:

-----31.12.2006-----

Karşılık Gid.	96.250
Karşılıklar	96.250
(100.000 – 3.750)	

İkinci yılın faiz geliri de ilkinde olduğu gibi kredinin brüt defter değeri üzerinden $1.000.000 \text{ TL} \times 0,06 = 60.000$ TL olarak hesaplanır.

Üçüncü yılın sonunda, kredi kalitesindeki bozulmanın devam ettiği ancak temerrüte düşeceğine dair bir kanıt bulunmadığı görülmektedir. Kredinin vadesine kadar kalan süre için beklenen zarar yine 100.000 TL olarak tahmin edilmiştir:

-----31.12.2007-----

Karşılık Gid.	100.000
Karşılıklar	100,000

Faiz geliri üçüncü yıl için de kredinin brüt defter değeri üzerinden 60.000 TL olarak kaydedilir.

Dördüncü yılın sonunda kredinin temerrüte düştüğünü varsayalım. Bu durumda 250.000 TL olarak tahmin edilen kredi zararı şu şekilde kaydedilecektir:

-----31.12.2008-----		
Karşılık Gid.		50.000
	Karşılıklar	50.000

2016/1

62

Dördüncü yılsonunda kredinin net defter değeri 750.000 TL'dir ve bundan sonra faiz geliri hesaplanırken faiz oranı bu tutarla çarpılacaktır.

Yukarıdaki örnek UMS 39'a göre muhasebeleştirilse 250.000 TL'lik toplam kredi zararı yıllara bu şekilde yayılmak yerine sadece kredinin temerrüte düştüğü dördüncü yıl kaydedilecektir. Böylece kredi zararı hem gecikmeli olarak kaydedilecek, hem de dönemsellik ilkesi doğrultusunda faiz geliri ile kredi zararlarını karşılaştırmak mümkün olmayacaktır.

3.3. Kredi Riskindeki Artışın Değerlendirilmesi

UFRS 9'a göre işletme, her muhasebe dönemi bitiminde işletme finansal varlığın kredi riskinde ilk muhasebeleştirildiğinden bu yana önemli bir artış olup olmadığını kontrol etmelidir. Standart, kredi riskinde önemli bir artışın ne olduğuna dair bir tanım içermemekte ve bunun belirlenmesi için çeşitli farklı yaklaşımlara izin vermektedir. Örneğin UFRS 9'a göre kredi kullanının yatırım yapılabilir seviyede (investment grade rating) olması kredi riskinin düşük olduğunu ima etmektedir (IFRS 9, par. B5.5.22-B5.5.24). Ayrıca, kontrata bağlı nakit ödemelerinde 30 günü geçen bir gecikmeyi kredi riskinin arttığına dair karine olarak kabul etmektedir.

Başlangıçta temerrüte düşme riski düşük olan bir varlıkla temerrüte düşme riski yüksek olan bir varlığın risk düzeyinde aynı oranda bir artış meydana geldiğinde baştan riski düşük olarak tanımlananın risk düzeyi önemli ölçüde artmış kabul edilmektedir.

3.4. Genel Modelin İstisnaları

Değer düşüklüğünün muhasebeleştirilmesine ilişkin yukarıda anlatılan genel modelin iki istisnası bulunmaktadır. Birincisi, satın alınan ya da oluşturulan değer düşüklüğüne uğramış varlıklardır. Bu varlıklar muhasebe kayıtlarına geçtiği tarihte zaten değer düşüklüğüne uğramış oldukları için 12-aylık değer düşüklüğü tahmin safhasında yer almaları sözkonusu olamaz. Dolayısıyla, baştan sona ömür boyu

beklenen kredi zararları safhasında değerlendirilmeleri gerekir(IFRS 9,par.5.5.13-5.5.14).

Genel modelin ikinci istisnası, ticari alacaklar, sözleşme varlıkları ve finansal kiralama alacaklarıdır. Standart bu varlıklar için 12-aylık süreyi bertaraf ederek doğrudan kredinin ömrü boyunca beklenen zararlar için karşılık ayrılması esnekliği tanınmıştır. Bu esnekliğin gerekçesi, bu tür varlıkları ellerinde tutan işletmelerin genellikle ileri düzeyde risk yönetim sistemlerine sahip olmamalarıdır.

4. DÜZENLEYİCİ OTORİTE AÇISINDAN KREDİ ZARARLARI

Düzenleyici otorite, finansal kurumların beklenmedik zararları karşılamak amacıyla bulundurmaları gereken yasal sermayeyi hesaplarken finansal tablolarda sunulan bilgileri kullanmaktadır. Bundan ötürü, finansal raporlama ile bankaların gözetim ve denetimi arasında yakın bir ilişki vardır. Kredi zararlarının tahmini hem düzenleyici otorite hem de muhasebe standartları açısından önemli olmakla beraber iki tarafın bakış açısı birbirinden oldukça farklıdır.

Muhasebe standartları belirlenirken finansal tabloların şeffaflığına öncelik verilmektedir. Düzenleyici otoritenin amacı ise mevduat sahiplerinin maruz kaldığı riski azaltmak ve finansal istikrarı sağlamaktır. Kredi zararları için ayrılan karşılıkların miktarı bankaların sermaye yeterliliğini ve risk düzeyini etkilemektedir. Kredi zararları için yeterince karşılık ayrılmadığı takdirde, olası bir ekonomik kriz durumunda banka sermayesinin ortaya çıkan zararı karşılamakta yetersiz kalmaktadır. Bu da banka iflaslarına ve finansal istikrarın bozulmasına neden olmaktadır.

Düzenleyici otorite yasal sermayeyi hesaplarken kredi zararlarını kendi yöntemleriyle tahmin etmekte ve bu tahmini raporlanan kredi zararı ile karşılaştırmaktadır. UFRS 9, muhasebe standartları yaklaşımı ile düzenleyici otoritenin yöntemlerini birbirine yaklaştırmayı amaçlamaktadır. Örneğin UFRS 9, beklenen kredi zararlarının tahmininde düzenleyici otoritenin kullandığı temerrüt olasılığı ve temerrüt durumunda kayıp yüzdesi gibi temel parametreleri kullanmaktadır. Bununla birlikte, muhasebe standartları ve düzenleyici otoritenin farklı amaçları olmasından ötürü bu parametrelerin birbiriyle uyumlu hale getirilebilmesi için bazı ayarlamalar gerekmektedir.

Bankalar risk hesaplamalarında standart yaklaşım (standardized approach) veya içsel derecelendirme yaklaşımı(internal ratings based-IRB) gibi farklı yöntemler kullanmaktadırlar. Uygulaması daha kolay bir yöntem olan standart yaklaşım risk hesaplamalarında yasal düzenlenmelerin belirlediği standart risk ağırlıklarını kullanmaktadır. İçsel derecelendirme yaklaşımını(IRB approach) kullanan bankalar ise risk hesaplamalarını kendi içsel yöntemleriyle yapmaktadır. Bu yöntem daha kapsamlı olmakla birlikte risk duyarlılığı daha yüksektir. Ancak her banka bu yöntemi uygulayacak veri ve uzmanlık seviyesine sahip değildir. Bu nedenle standart yöntem daha yaygındır. UFRS 9'u uygularken standart yaklaşımı benimseyen bankalar kredi zararlarını doğrudan dağıtılmamış kar üzerinden birinci kuşak sermayeye(Tier 1 capital) yansıtmak durumundadır. İçsel derecelendirme yaklaşımını kullanan bankalar ise, UFRS 9'a göre hesapladıkları karşılıkları Basel kriterlerine göre hesaplanan karşılıkla kıyaslamak zorundadır. UFRS 9'a göre hesapladıkları karşılık Basel kriterlerine göre hesaplanan karşılığı aştığı takdirde ortaya çıkan fazlalığı ihtiyatlılık gereği birinci kuşak sermaye kadar güçlü olmayan ikinci kuşak sermayeye (Tier 2 capital-katkı sermaye) aktaracaklardır. Muhasebesel karşılık Basel kriterlerine göre hesaplanandan az olduğunda eksik kalan miktar birinci kuşak sermayeden düşülecektir.

İçsel derecelendirme yaklaşımı gerek risk hesaplarında kullanılan parametreler, gerek risk duyarlılığı açısından UFRS 9'a daha yakın olmakla birlikte aralarında bazı farklar bulunmaktadır. Bunlardan birincisi kapsam açısından farklılıktır. UFRS 9 hem itfa maliyeti ile değerlendirilen finansal varlıkları hem de gerçeğe uygun değer farkları kapsamlı gelire yansıtılan finansal varlıkları kapsamaktadır. Düzenleyici otoritenin beklenen kredi zararlarına ilişkin kuralları ise yalnızca içsel derecelendirme yaklaşımını kullanan bankaları kapsamaktadır. İkincisi, düzenleyici otorite beklenen zarar tahmininde kullanılan temerrüt olasılığı ve temerrüt halinde kayıp tahminlerini yaşam döngüsü boyunca hesaplamaktadır(through the cycle). UFRS 9 ise zaman içinde bir noktaya dayanan parametre tahminlerini kullanmaktadır(point-in-time). Bunun nedeni, daima ihtiyatlılığı ön planda tutan düzenleyici otoritenin beklenen kredi zararlarını fazla dalgalanmaya maruz bırakmamak istemesidir. UFRS 9 ise ekonomik koşulları daha iyi yansıtmak amacıyla parametre tahminlerinde zaman içinde bir noktayı baz almaktadır.

Bir bütün olarak değerlendirdiğimizde, UFRS 9 düzenleyici otorite açısından olumlu bir gelişmedir. Bunun birinci nedeni muhasebe uygulamalarının düzenleyici otorite kriterlerine yaklaşmasının sağlayacağı operasyonel kolaylıktır. İkincisi, kredi verildiği ilk günden itibaren gelecekte oluşabilecek zararı karşılayacak şekilde karşılık ayrılması zorunluluğu büyük olasılıkla kredi zararlarını artıracaktır. Ancak bu durum karlılığın olduğundan fazla görünmesini ve dağıtılmasını önleyeceği için düzenleyici otorite açısından istenen bir gelişmedir(Gaston ve song 2014).

5.SONUÇ

UFRS 9 temel olarak iki önemli yenilik getirmektedir. Bunlardan birincisi beklenen kredi zararları modeli, ikincisi ise kredi zararları konusunda muhasebe yaklaşımı ile düzenleyici otoritenin yaklaşımı arasında uyum sağlanmasıdır.

UFRS 9 çerçevesinde yalnızca gerçekleşen değil, beklenen kredi zararları için de karşılık ayrılması bankaların sermaye yapısının güçlendirilmesi ve finansal krizlerin önlenmesi yolunda önemli bir adımdır. Diğer taraftan, bu standartın getirdiği beklenen kredi zararları modeli geleceğe ilişkin tahminlere dayandığı için nesnellikten uzaklaşmaktadır. Standart kapsamında sağlam ve kalitesi bozulmuş kredilere ek olarak, bu iki sınıflandırma arasında yeni bir kademe daha oluşturulmuştur. Bu kademeye kalitesinin başlangıçta olduğu kadar iyi olmadığı kanısına varılan krediler bu dahil edilecektir. UFRS 9, kredilerin hangi koşullarda bu safhaya aktarılacağını netleştirmemiş ve bankaların yorumuna bırakmıştır. Bu durumda bankaların vermiş oldukları kredilere dair risk değerlendirmeleri farklı olacağı için beklenen kredi zararlarına ilişkin hesaplamaları da farklı olacaktır. Buna karşılık, standartın beklenen kredi zararları tahmininde kullanılan girdi, varsayım ve yöntemlerin açıklanması koşulu bu belirsizliği bir ölçüde telafi edebilir.

UFRS 9'un kredi zararlarının muhasebeleştirilmesini düzenleyici otorite kriterleri ile uyumlu hale getirmesi de finansal krizlerin önlenmesi açısından önemli bir aşamadır. UFRS 9'un hayata geçmesiyle birlikte düzenleyici otoritenin risk bazlı sermaye yönetimi yaklaşımı muhasebe uygulamalarına yansıtacak ve hissedarlar,

finansal analistler, denetim firmaları gibi paydaşların kredi riski yönetim sürecine müdahil olmaları sağlanacaktır.

KAYNAKÇA

Basel Committee on Banking Supervision.2015.The Interplay of Accounting and Regulation and Its Impact on bank Behaviour: Literature Review, Bank for International Settlements.

Beatty, A., S. Liao 2011.Do Delays in Expected Loss Recognition Affect Banks' Willingness to Lend? Journal of Accounting and Economics, 52(1).

Demir, V. 2015.TFRS/IFRS Kapsamında Finansal Araçlar, Nobel Akademik Yayıncılık.

Expected Loss(EL) Calculation, riskarticles.com/expected-loss-el-calculation.

Gaston, E.,I. Won Song 2014. Supervisory Roles in Loan Loss Provisioning in Countries Implementing IFRS, IMF Working Paper.

Laux, C., C. Leuz 2010. Did Fair Value Accounting Contribute to the Financial Crisis? Journal of Economic Perspectives, 24(1).

Novotny-Farkas.2015. The Significance of IFRS for Financial Stability and Supervisory Rules, European.

Parliament Policy Department A: Economic and Scientific Policy.

Samuel, K., P. Richardson, K. Rismanchi K ve K. Sen Understanding the Fair Value of Banks' Loans, Financial Stability Paper No.31, Bank of England.

Tan Liong Tong.2015. A Review of The Expected Credit Loss Model of IFRS 9, Financial Instruments

www.masb.org.my/

Yanık, S, Y. Özerhan 2015. Açıklamalı Örnek Uygulamalı TMS-TFRS, TÜRMOB.